

УДК 330.101

Кузь В.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

“НОМО ECONOMICUS” В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

“НОМО ECONOMICUS” IN INFORMATION SOCIETY

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність і головні стратегічні цілі розвитку інформаційного суспільства. Проаналізовано базові характеристики категорії “Homo Economicus”, а також визначено її основні ознаки в умовах розвитку інформаційного суспільства. Встановлено наявність альтруїстичних мотивів у поведінці індивіда в економічній системі. Акцентовано увагу на проблемах, що виникають під час зростання поінформованості індивідів в економічній системі. Обґрунтовано необхідність ідентифікації суб'єктами господарювання інформаційних спільнот під час провадження діяльності в системі інформаційної економіки.

Ключові слова: інформаційна економіка, інформаційна спільнота, інформаційне суспільство, інформація, знання, людина економічна.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены сущность и главные стратегические цели развития информационного общества. Проанализированы базовые характеристики категории “Homo Economicus”, а также определены ее основные признаки в условиях развития информационного общества. Установлено наличие альтруистических мотивов в поведении индивида в экономической системе. Акцентировано внимание на проблемах, возникающих при росте осведомленности индивидов в экономической системе. Обоснована необходимость идентификации субъектами хозяйствования информационных сообществ при осуществлении деятельности в системе информационной экономики.

Ключевые слова: информационная экономика, информационное сообщество, информационное общество, информация, знания, человек экономический.

ANNOTATION

In article the essence and the main strategic objectives of development of information society are considered. Basic characteristics of category “Homo Economicus” are analyzed and its main signs in the conditions of development of information society are determined. Availability of altruistic motives in behavior of the individual in an economic system is established. The attention is focused on the problems arising with a growth of awareness of individuals in an economic system. Need of identification by subjects of managing of information communities in case of implementation of activities in the system of information economy is proved.

Keywords: information economy, information community, information society, information, knowledge, person economic.

Постановка проблеми. Велике значення для зростання конкурентоспроможності національної економіки, розвитку виробництва продукції та послуг з високою доданою вартістю, створення інноваційного продукту має адаптація всіх сфер суспільного життя до стану розвитку науково-технічного прогресу, що активно простежується в удосконаленні інформаційно-комунікаційних технологій. Динамічність суспільного розвитку продиктована як всезростаючими вимогами соціуму, так і новітніми технічними розробками, які не визначені як нагальні потреби

суспільних груп, а є результатом науково-технічних досліджень нового покоління. За таких умов суспільство для отримання конкурентних переваг повинно змінювати традиційні схеми повсякденного буття, зокрема взаємозв'язки та дії в економічній сфері.

Новий виток в розвитку інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу говорити про зростання значення інформації як базового ресурсу та основи функціонування суспільно-економічних систем, а отже, і про чітку ідентифікацію інформаційного суспільства, «в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб дати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному та особистому розвитку й підвищуючи якість життя» [1]. Проте вільний доступ індивідів до інформації, а в рамках національної економіки «прискорений перехід до нового етапу розвитку – інформаційного суспільства, що дасть змогу забезпечити рівень суспільного добробуту, здійснити перехід економіки з паливно-сировинною спрямованістю до економіки, заснованої на знаннях, досягти скорочення числа загроз національній безпеці, залучити громадян до всіх благ інформаційного суспільства» [2], не завжди формує основу економічного сталого розвитку в майбутньому. Такий стан речей потребує визначення головних рис функціонування та взаємодії економічних індивідів, їх груп в інформаційних системах різних рівнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань становлення та розвитку інформаційного суспільства прикута увага зарубіжних та вітчизняних науковців і практиків, які здійснюють власні дослідження у різноманітних сферах суспільного життя. Основоположними працями щодо пояснення головних рис суспільства нового типу, ідентифікації в ньому індивідів, їх цілей, інтересів та поведінки, виокремлення нетрадиційних ресурсів, таких як інформація та знання, як домінуючого базису суспільно-економічного розвитку є науково-практичні доробки Ф. Махлупа [3], І. Масуди [4], Д. Белла [5; 6], А. Хосо [7], С. Нори [8], П.Ф. Друкера [9], Ч. Стейнфілда [10], М. Кастельса [11], Т. Стоун'єра [12], Ф. Уебстера [13], М. Кассона [14] та інших. Праці вітчизняних

науковців спрямовані на виявлення індивідуальних і специфічних рис розвитку соціальної та економічної діяльності в інформаційному середовищі відповідно до нинішніх реалій суспільного життя в країні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Потребують подальшого вирішення питання, пов'язані з уточненням сутності суб'єктної одиниці економічної системи на етапах становлення та розвитку інформаційного суспільства; визначенням рис "Homo Economicus" в інформаційному суспільстві; ідентифікацією проблем досягнення мети стратегічного розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Мета статті полягає у визначенні основних характеристик функціонування суб'єктів економічних відносин в умовах становлення та розвитку інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовами розвитку інформаційного суспільства є зростання частки нематеріального (інформаційного) сектору суспільного багатства, удосконалення та поширення інформаційно-комунікаційних технологій, зростання обсягів інформації та покращення доступу до неї тощо. Вхідження суспільства в еру інформатизації передбачає те, що «виробництво інформаційного продукту, а не продукту матеріального, буде рушійною силою освіти і розвитку суспільства» [4, с. 29]. Така ситуація посприяла необхідності виділення нового етапу розвитку суспільного життя, що потребує переосмислення природи базових взаємозв'язків між суб'єктами економічних відносин.

В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства [15, с. 51] задекларовано, що сутність економічної і соціальної трансформації, які стимулюються інформаційно-комунікаційними технологіями, полягає в здатності сприяти людям та суспільству у використанні знань та ідей. Інформаційне суспільство дає змогу людям ширше використовувати свій потенціал і реалізовувати свої прагнення.

В основі переваг інформаційного суспільства для суб'єкта економічних відносин лежить дуалістичний результат, який містить як позитивні, так і негативні характеристики. Зокрема, використання перевірених та відносно ефективних форм і підходів до ведення господарської діяльності в умовах інформаційної ери набуває ознак архаїчності. Суспільно-економічний індивід в інформаційному суспільстві набуває нових позитивних рис і характеристик, а основи його функціонування з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій значно ускладнюються. Вільний доступ суб'єктів економічних відносин до інформації, її оброблення за допомогою комп'ютерних технологій потребує додаткових та нових знань, спрямованих на роботу у відмінному від традиційного середовища. Блага мета розвитку інформаційного суспільства активно сприяє виходу конкурентної

боротьби в економічній сфері на новий рівень. «Якщо ви не освоїте найновіших досягнень науки і технології, то це зроблять ваші конкуренти» [16, с. 337].

Таким чином, інформаційне суспільство – це сукупність соціальних та економічних трансформаційних змін, які в певний період часу охоплюють всіх без винятку суспільних індивідів, котрі ставлять в основу власного розвитку певні позитивні зміни та мають вплив на всі сфери суспільного життя: «зміни, пов'язані з розвитком інформаційного суспільства, стосуються всіх соціокультурних інститутів й стверджують принципово новий спосіб життя кожної людини» [17, с. 76].

Розвиток інформаційного суспільства забезпечує конструктивні внутрішні зміни економічної системи, що зумовлює становлення інформаційної економіки. На думку Л.П. Підоймо та К.В. Бутурлакiної, «концепція інформаційної економіки включає в себе фундаментальне визначення інформаційного суспільства як системи зв'язків і відносин між індивідами, що утворюється в процесі обміну інформацією щодо соціальної та економічної діяльності; інформаційної економіки як системи громадських відносин, в якій інформація є основним виробничим ресурсом» [18, с. 116]. В основі економічної системи знаходиться індивід (людина в економічній системі), залежно від спрямованості науково-практичних досліджень йому надається назва економічного агента, учасника господарських процесів або ж суб'єкта економічних відносин. Вбачаємо за доцільне об'єднати ці поняття історично сформованим "Homo Economicus" та простежити дефініцію цієї категорії на основі характеристик інформаційної економіки. Головними ознаками сучасної інформаційної економіки є «перетворення інформації та знань на найважливіший економічний ресурс; зростаючий вплив інформації на всі сфери людської життєдіяльності; перетворення інформаційного сектору на фундамент, основу всіх видів економічної діяльності; розширення міждисциплінарної бази досліджень у сфері науки» [19, с. 41]. Детального дослідження потребує аналіз економічної поведінки економічного суб'єкта у відповідних системах інформаційного типу.

Основоположні принципи функціонування "Homo Economicus" в суспільному житті та тогочасній економічній системі, зокрема, були наведені А. Смітом [20]. "Homo Economicus" притаманні такі риси: пріоритетне бажання задовольнити власні потреби та розвиток особистого інтересу; природне прагнення до поліпшення власного економічного становища; нівелювання психологічних, етичних та духовних цінностей задля досягнення економічних цілей; повноцінна поінформованість про явища та тенденції економічних процесів; раціональна економічна поведінка тощо. Сформовані уявлення про природу суб'єкта в економічній сис-

темі, егоцентризм “Номо Економікус” на певному етапі розвитку економічних систем були виправдані, оскільки давали змогу обґрунтувати практично прийнятні економічні теорії та відповідали економічним доктринам минулого.

Базові характеристики “Номо Економікус”, які продиктовані представниками класичної та неокласичної школи економічної теорії, лягли в основу визначень досліджуваного поняття, що наводяться в довідковій та науковій літературі сучасності:

1) “Номо Економікус” – людина з високою економічною інтуїцією і знаннями, що приймає оптимальні економічні рішення; людина, яка прагне до перманентного збагачення; “Номо Економікус” – людина, дії, поведінка якої визначаються переважно факторами економічної природи [21];

2) “Номо Економікус” – людина з високою економічною інтуїцією і знаннями, що приймає раціональні варіанти економічних рішень; людина, яка прагне до невпинного збагачення [22];

3) “Номо Економікус” – людина, поглинена прагненням до невпинного збагачення; людина, що володіє винятковими економічними знаннями, активний експериментатор, який максимізує економічну систему, що вибирає найкращий принцип економічної поведінки, оптимальні варіанти економічних рішень тощо [23];

4) “Номо Економікус” – це теоретична модель людини, із якої еліміновані всі психологічні і духовні мотивації, що не відносяться до економічної діяльності [24, с. 121].

Доцільно зазначити, що представниками класичного напрямку в економічній теорії поведінка “Номо Економікус” розглядалася як дії, спрямовані на збільшення багатства, що зменшує антагоністичність індивіда. Оскільки багатство можна розглядати як результат роботи груп індивідів, «готова у будь-який час пожертвувати своїм особистим інтересом заради інтересів окремої спільноти, до якої вона належить» [25, с. 231], або ж природне право вибору діяльності та законмірне прагнення окремого індивіда досягти певних результатів від її провадження: «особистий інтерес кожної людини змушує її шукати вигідного і уникати не вигідного заняття» [25, с. 109].

А. Маршалл надавав характерні ознаки “Номо Економікус” тільки окремим групам суб’єктів економічних відносин, зокрема управлінському персоналу [26]. В сучасних умовах господарювання метою провадження ефективного управлінського процесу не може виступати тільки задоволення інтересів окремої групи економічних суб’єктів, що дає змогу говорити про зменшення антагоністичності “Номо Економікус”. Г. Беккер схилився до думки про те, що “Номо Економікус” діє раціонально з метою досягнення найкращого результату з можливих, при цьому економічні індивіди

можуть керуватися як егоїстичними, так і альтруїстичними мотивами [27].

Отже, на сучасному етапі економічного розвитку “Номо Економікус” слід характеризувати не лише з точки зору бажання до особистого збагачення, але й як індивіда, який, приймаючи економічні рішення, не бере до уваги етичні, моральні, соціальні чинники. Вказана риса характерна економічним суб’єктам на всіх етапах суспільного розвитку, проте посилюється в умовах оперативного та масштабного інформування, тобто під час переходу від індустріального до постіндустріального (інформаційного) суспільства.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій як основи інформаційного суспільства поряд із ускладненням господарських процесів, що виявляється у збільшенні кількості видів та форм підприємницької діяльності, появи нових видів господарських ризиків, їх збільшенні, у потребі створення систем економічної безпеки, у необхідності побудови нових алгоритмів співпраці з економічними суб’єктами потребує переосмислення сутності “Номо Економікус” як однорідних за певними ознаками груп індивідів. І. Масуда говорить про необхідність виділення поняття «інформаційні спільноти»: «революціонізуюча дія інформаційних технологій щодо соціальної структури суспільства призводить до того, що в інформаційному суспільстві класи змінюються соціально недиференційованими «інформаційними спільнотами»» [4].

Поняття “Номо Економікус” покликано втілювати в собі перш за все ті предметні сторони функціонуючої і розвиваючої системи суспільства, які сходяться і знаходять своє концентроване вираження в людській діяльності – діяльності окремих індивідів і груп. Однак “Номо Економікус” не є просто господарюючим суб’єктом. Це поняття фіксує здебільшого економічну життєдіяльність людини в історичному її аспекті, тобто життєдіяльність в межах економічної формації буття людини і суспільства [28]. Такий стан речей дає змогу уточнити зміст поняття “Номо Економікус” та окреслити її характеристики в інформаційному суспільстві. Для цього слід чітко ідентифікувати її активність в економічних процесах: «економічна людина є здебільшого людиною, яка приймає рішення» [14, с. 15].

Таким чином, під “Номо Економікус” слід розуміти окремого індивіда (людину) або ж групу індивідів (людську спільноту), які здійснюють прийняття рішень, володіють певним набором знань та навиків, характеризуються ідентифікованою економічною поведінкою, дії яких містять як егоїстичні, так і альтруїстичні мотиви, мають за мету задовольнити власні та суспільні потреби, виконати поставлені цілі, спрямовані на досягнення певного стану.

В інформаційному суспільстві основними рисами “Номо Економікус” є такі:

1) необхідність прийняття значної кількості економічних рішень, які різняться за склад-

ністю завдань, що вирішуються в результаті функціонування індивіда в суспільно-економічному середовищі;

2) формування інформаційних суспільно-економічних спільнот за статусом, інтересами та поведінкою;

3) зменшення потреби в матеріальних ресурсах та збільшення попиту на їх інформаційне вираження під час організації і провадження різних видів економічної діяльності;

4) здатність безперешкодного та оперативного отримання і опрацювання значного масиву інформації за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;

5) необхідність володіння додатковими знаннями, що виходять за межі економічної та управлінських сфер, а також пов'язані з технічними навиками роботи в системі інформаційних технологій;

6) зростання масиву знань та кількості навиків, необхідних для вирішення економічних завдань в умовах посилення конкурентної боротьби, що зумовлено розвитком нетрадиційних сфер господарювання у зв'язку з удосконаленням інформаційно-комунікаційних технологій;

7) створення та використання засобів захисту персональних даних, іншої інформації, яка характеризує наміри індивіда в економічній системі;

8) потреба у постійному реагуванні не тільки на зміни соціально-економічного середовища, але й на розвиток інформаційно-комунікаційних технологій.

Більшість наведених характеристик функціонування "Номо Економікус" в рамках становлення та розвитку інформаційного суспільства включає в себе таку форму інформації, як знання. Суб'єкти економічних відносин в процесі прийняття рішень стикаються зі значною кількістю альтернатив вирішення економічних проблем, що вимагає від них застосування системи знань для вибору оптимальної із множини можливих. Крім цього, знання в економічній системі є продуцентом нових форм господарських відносин, ефективніших за наявні, що повинно забезпечити перехід від сировинної економіки до економіки знань.

Розвиток інформаційного суспільства продукує формування в економічній системі інформаційних спільнот за інтересами або ж поведінкою. Для них характерними є отримання однієї і тієї ж інформації, використання її для прийняття економічних рішень, спрямованих на задоволення власних економічних інтересів. Окремий економічний суб'єкт одночасно може входити до кількох інформаційних спільнот. А ідентифікована група індивідів характеризується тим, що продукує однорідну за змістом економічну інформацію. Такими групами індивідів (інформаційною спільнотою) можуть виступати власники певного виду ресурсів, працівники, споживачі, групи людей, розділені за

віковими чи територіальними ознаками тощо. Ідентифікація таких груп, їх економічної поведінки та інформаційних потреб повинна здійснюватися суб'єктами господарювання, які проваджують свою діяльність в системі інформаційної економіки та ставлять за мету досягнення цілей стратегічного сталого розвитку.

Структурні та функціональні зміни, що відбуваються у вітчизняній економіці, здійснюються в контексті глобального розвитку економічних процесів, в рамках удосконалення фактично функціонуючих економічних явищ, процесів та об'єктів, а також задля досягнення стратегічних цілей розвитку інформаційного суспільства. На національному рівні було вжито низку декларативних, нормативних та мотиваційних заходів, спрямованих на забезпечення вільного отримання та поширення інформації, правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації тощо. За останні роки простежується ситуація щодо зростання прозорості та відкритості діяльності державних органів і посадових осіб, підвищення інформування про реалізацію державних проектів та діяльність суб'єктів підприємницької діяльності із підвищеним суспільним інтересом, забезпечення підконтрольності і підзвітності державних органів громадськості тощо. А головне, створені передумови для розвитку підприємницької діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема е-комерції. Використання переваг ведення бізнесу за допомогою інформаційних технологій потребує врахування наведених домінуючих рис "Номо Економікус", які зазнають модифікації на кожному з етапів розвитку інформаційного суспільства.

Водночас нагального вирішення потребують проблеми розробки та впровадження заходів з інформаційно-економічної безпеки. Адже використання в бізнесі інформаційно-комунікаційних технологій хоча й надає низку конкурентних переваг та забезпечує підвищення ефективності економічної діяльності, проте паралельно створює негативні умови, пов'язані з втратою інформації, її асиметрією, появою інформаційних бар'єрів, шахрайськими кібератаками тощо.

Висновки. На даному етапі розвитку економічної системи будь-яка людина виступає суб'єктною одиницею процесів, пов'язаних з виробництвом, обміном, розподілом, споживанням товарів та послуг, що дає можливість говорити про підвищену економізацію людського буття. До "Номо Економікус" доцільно відносити будь-якого індивіда людської спільноти, адже кожна людина приймає певні економічні рішення. Хоча їх вплив на економічну систему мінімальний, вплив рішень групи індивідів є вагомим, а в окремих випадках визначальним та може привести до негативних або ж позитивних тенденцій розвитку економічної системи. В економічних проце-

сах та в ході прийняття економічних рішень для “Номо Есономікус” характерні як егоїстичні, так і альтруїстичні мотиви, що відкидає прагнення будь-якого суб’єкта економічних відносин тільки до власного збагачення, а їх оптимальність визначається достатністю в економічного суб’єкта інформації та знань для обґрунтування прийнятого рішення. До ключових ознак “Номо Есономікус” в інформаційному суспільстві слід віднести можливість отримання інформації, необхідність володіння достатніми знаннями та формування інформаційних спільнот. Розвиток інформаційного суспільства є джерелом конструктивних змін в економічній системі, що приводить до появи нових напрямів та форм підприємницької діяльності. В умовах підвищення рівня інформативності економічних суб’єктів чи груп та інформування про результати їх функціонування перегляду потребують традиційні інформаційні конструкції домогосподарств, підприємств та країни загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року № 537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 286-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-p>.
3. Machlup F. Production and Distribution of Knowledge in the United States / F. Machlup. – Princeton, 2000. – 457 p.
4. Masuda Y. The Information Society as Postindustrial Society / Y. Masuda. – Wash. : World Future Soc., 1983. – 320 p.
5. Белл Д. Социальные рамки информационного общества / Д. Белл. – М. : Экономика, 2004. – 308 с.
6. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования / Д. Белл ; пер. с англ. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
7. Hoso A. Information Industry Theory: Dawn of the Coming Era of the Ectodermal Industry / A. Hoso, T. Umehao. – Tokyo : VP, 1963. – 156 p.
8. Nora S. L'Informatisation de la Société / S. Nora. – Paris : L'Indepence, 1978. – 298 p.
9. Drucker P.F. Post-Capitalist Society / P.F. Drucker. – N.Y. : Harper-Collins Publ., 1995. – P. 70–98.
10. Steinfeld C. Toward a definition of the information society / C. Steinfeld, J.L. Salvaggio // The Information Society: Economic, Social and Structural Issues. – NJ. : Hillsdale, 1989. – 120 p.
11. Кастельс М. Информационная эпоха. Экономика, общество, культура / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 607 с.
12. Стоуньер Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики / Т. Стоуньер // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С. 392–409.
13. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; под ред. Е.Л. Вартаковой. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
14. Кассон М. Информация та організація. Новий погляд на теорію фірми / М. Кассон ; пер. з англ. І.В. Ободовського. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 366 с.
15. Окинавская хартия глобального информационного общества / Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51–56.
16. Кайку М. Фізика майбутнього / М. Кайку ; пер. з англ. А.В. Кам'янець. – Львів : Літопис, 2013. – 432 с.
17. Дворнік М.О. Сутність та проблеми розвитку інформаційного суспільства в Україні / М.О. Дворнік // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 4 (21). – С. 75–79.
18. Пидоймо Л.П. Сущность категорий «информационное общество», «информационная экономика» / Л.П. Пидоймо, Е.В. Бутурлакина // Современная экономика: проблемы и решения. – 2010. – № 4 (4). – С. 116–122.
19. Дубиківський С.Л. Теорія інформаційної економіки та розвиток інформаційної економіки в Україні / С.Л. Дубиківський // Вчені записки Університету «КРОК». Серія: Економічна теорія. – 2013. – Вип. 34. – С. 37–43.
20. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – М., 2007. – 956 с.
21. Экономика и право: словарь-справочник / [авт.-сост.: Л.П. Кураков, А.Л. Кураков, В.Л. Кураков]. – М. : Вуз и школа, 2004. – 1072 с.
22. Современный экономический словарь / [Б.А. Райзберг, Л.Ш. Лозовский, Е.Б. Стародубцева]. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНФРА-М. – 2006. – 494 с.
23. Вишнякова С.М. Профессиональное образование Словарь. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика / С.М. Вишнякова. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
24. Сорочайкин А.Н. Методологические аспекты “Номо Есономікус” как антропологической модели: идеализация, конструктивность, символичность / А.Н. Сорочайкин // Основы экономики, управления и права. – 2012. – № 2 (2). – С. 121–125.
25. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит. – М. : Республика, 1997. – 352 с.
26. Маршалл А. Основы экономической науки / А. Маршалл ; предисл. Дж.М. Кейнс ; [пер. с англ. В.И. Бомкина, В.Т. Рысина, Р.И. Столлера]. – М. : Эксмо, 2007. – 832 с.
27. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории / Г. Беккер. – М., 2003. – 670 с.
28. Суименко Е.И. Номо есономікус современной Украины. Поведенческий аспект / Е.И. Суименко, Т.О. Ефременко. – К. : Ин-т социологии, 2004. – 294 с.